

ŞEHİRİYÂR'IN ŞİİRLERİNDE ÜSLUP VE AKIM DEĞERLENDİRMESİ

PROF. DR. GHADİR GOLKARIAN *

Öz

Dünya edebiyatlarında edebi akımları benimsemiş olan sanatçıların değerlendirilmesi genellikle temayül gösterdikleri akıma göre gerçekleşir. Fakat Şehriyâr çağdaş edebiyat sanatçısı olarak İran şiirinde önde gelen bir yetenek olarak edebi akımlar bağlamında çok dikkat çeker. Dünya edebiyatı akımlarının incelenmesi bağlamında Şehriyâr'ın yazdığı Farsça-Türkçe şiirlerinin hangi akıma yakın olduğu pek anlaşılmaz.

Kimisi Şehriyâr'ı hümanist olarak görmekte, kimisi ise onu klazizm akımını tercih etmiş bir şair gibi değerlendirmektedir. Şehriyâr, çağdaş edebiyat şairi gibi görünse de günümüz sanatçıları arasında ilginç bir kişiliğe sahiptir. Sanki asırlar öncesi şairleri gibi gösterişsiz, abartısız, duygularla coşup taşan bir şair niteliğini taşır. Bu özelliği de şiirlerinde açıkça görülür.

Günümüz şairlerinin eserlerinde bazen sembolizm ve sürrealizmiengin derecede işlemediklerini görmekteyiz. Hatta birçok şairin edebi akımlardan uzak olduğunu, bazı şairlerin ise şiir estetiğine önem vererek sadece sembollere tutunduklarını görürüz. Bu gibi şairler ve hatta bazen eleştirmenler, değerlendirmelerinde Şehriyâr'ın "Haydar Babaya Selâm" eseriyle onu bir sembolist ve bazen de sürrealist şair olarak göstermeye çalışırlar. Şehriyâr'ın tüm şiirlerini ele aldığımızda klasik ve geleneklere takılıp kalmış şair değil, tam aksine duyguları bütünüyle yansıtan, sözleri doğal, aktarımları nitelikli, açıklayıcı ve inceliklerle süslü olan bir şair görüyoruz. Şehriyâr'ı okurken sanki Nizamî, Sadî ya da Hafız'ı okumuş oluyoruz.

---

* PROF. DR. GHADİR GOLKARIAN, Near East University (Yakın Doğu Üniversitesi), Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim dalı Başk.

Anahtar Kelimeler: Şehriyâr şiirleri, edebi akımlar, şiir analizi, Türk edebiyatı.

ABSTRACT

The appreciation of artists who have adopted literary trends in world literature is often based on the tendency they tend to show. But Shahriar is considered to be the leading figure in the Iranian poetry scene as a contemporary literary artist. Shahriar who has crossed the boundaries, is remarkable in terms of poetic structure. In the context of the study of the trends in world literature, it is hardly understood what kind of current the Persian-Turkish poetry written by Shahriar is related to.

Some see Shahriar as a humanist, others consider him a poet who preferred the classical movement. Although Shahriar seems to be a poet of contemporary literature, it still has an interesting personality among today's artists. It seems to be a poet like a poet who was ageless for centuries, exaggerated, overflowing with emotion. He also expresses this feature in his poems as apaydın.

In today's poets' works, sometimes we see that symbolism and surrealism do not operate at a very high level. We even realize that many poets are far away from literary trends or write poetry without uniformity. Some poets attach importance to poetry aesthetics and hold on to symbols only and try to exhibit current direction. Such poets and sometimes even in the evaluations of the prophets try to show it as a symbolist and sometimes surrealist poet in Shahriar's work "Haydar Babaya Selam" (Hi! To Heidar Baba). But we must explain that we do not see poetry as a poet stuck in classical poets and traditions when we deal with all the poems of Shahriar. On the contrary, we see it as a poet that reflects emotions in its entirety, whose words are natural and whose transmissions are qualified, descriptive and delicately decorated. As we read Shahriar, Nizami, Sadi Shirazi or Hafez, we have become aware of it.

Keywords: Shahriar poems, literary movements, poetry analysis, Turkish literature.

چکیده

ارزیابی صاحبان آثار ادبی در دنیای ادبیات به طور عموم از تمایل آنان به استفاده از سبکهای ادبی میسر بوده و مورد توجه قرار می‌گیرد. شهریار به عنوان شاعر و شخصیت ادبی قرن معاصر که یکی از پیشقراولان ساحه شعر ایران به شمار می‌رود، از این منظر قابل دقت است. نام و آثار شهریار با گذر از مرزهای جغرافیایی از نظر ساختار شعری مورد جلب نظر می‌باشد. در رابطه با ارزیابی و بررسی سبکهای ادبی رایج در جهان، هنوز به طور قطع و یقین نمیتوان اذعان داشت که شهریار در اشعارش از کدامین سبک ادبی به صورت منحصراً استفاده کرده است.

برخی از منتقدان ادبی اشعار شهریار را در راستای سبک ادبی اومانستی می‌دانند و برخی نیز وی را تعقیبگر سبک ادبی کلاسیسم می‌پندارند. شهریار گرچه به عنوان شاعر قرن معاصر شناخته می‌شود ولی در میان اشعار وی شخصیت متفاوت و جالب وی قابل تبیین است. گویی وی در اعصار خیلی پیش از خود می‌زیسته و بدون اغراق تمامی احساسات خود را در بیتهای اشعارش متموج می‌سازد. چنین خصوصیت منحصر بفرد را در اشعار شهریار می‌توان مشاهده کرد.

در میان آثار شاعران عصر حاضر می‌توان رگه‌هایی از سبک ادبی سمبولیسم و یا سورئالیسم را مشاهده کرد. حتی در آثار بسیاری از شاعران معاصر درک اینکه بر روی چه خطی از سبک ادبی حرکت می‌کند، قابل تشخیص و ادراک نیست. چنانچه برخی از شاعران به موضوع زیبایی شناسی در شعر بیش از هر چیزی اهمیت داده و سعی دارند با استفاده از سمبولهای متفاوت به نحوی روش و اسلوب مورد علاقه خود را به نمایش بگذارند. چه بسا در این میان موفق هم نم‌یشوند. لیکن شهریار متفاوت از این دسته، چنان از سمبولهای رایج محیطی در اشعارش استفاده می‌کند که بسیاری از منتقدان ادبی با مطالعه منظومه "حیدر بابایه سلام" شهریار را در زمره شاعران سبک ادبی سمبولیسم می‌پندارند. حال آنکه بر خلاف این نظریه پرداز، شهریار با بیان پاک و بی‌آلایش اشعار خود توانسته است احساسات درونی خویش را به منصف ظهور برساند و با تأسی جستن به ادبیات مردمی و استفاده از زبان عامیانه و ادبیات شفاهی آنچه را که زاییده ماهیت و احساس درونی اوست، به صراحت و در کمال زیبایی و ظرافت آنها را

عیان سازد. به طوریکه وقتی اشعار دیگر شهریار را مطالعه می کنیم، گویی با نظامی، سعدی شیرازی و یا حافظ در اختلاط شعری هستیم.

کلید واژه ها: اشعار شهریار، سبکهای ادبی، آنالیز شعر، ادبیات ترکی

GİRİŞ

Şehriyâr'ı, bir İranlı Türk şairi olarak ele aldığımızda onun şiirlerini bu çerçevede değerlendiriyoruz. Onun şiirlerinde batı edebiyatı akımlarına uyumlu olup olmadığını ve özellikle romantizm ve neo-klasizm izlerini de bu arada gözden kaçırmamaya çalışacağız.

Şehriyâr'dan söz etmek pek kolay değildir. Çünkü o, eşsiz yetenek, duygu, sevgi, coşku ve gazel ustalığından oluşan bir sanatsal kişiliğin koleksiyonudur. Çağdaş Fars ve Türk edebiyatının büyüklerinden sayılmakta, doğu edebiyatı semasında ışık saçmaya devam etmektedir.

Şehriyâr çok kısa bir süre içinde İran sınırlarını aşarak Azerbaycan'ın Güney ve Kuzeyini şiirsel ruhunun ürün olan "Hayadar Baba'ya Selâm" manzumesiyle fethedip Farsça'da "Ali ey humay-i rahmet" şiiriyle Hint Yarımadası, Pakistan, Irak, Türkiye ve diğer ülkelerde yaşayanları da kendisine hayran bırakmıştır.

Türk ve ya Fars edebiyatı sahasında şiir yaratıcılığı niteliğiyle tanınmış olacak çok ender şairler bulunmaktadır. Hafız-î Şîrazi, Sadî, Hayyam, Mevlana, Kemal Hücendî gibilerin yanı sıra Ali Şîr Nevayî, Bakî, Nâbi, Şey Galip gibileri her iki sahada kendilerini göstermişlerdi.

Fakat Azerbaycan şiir sahasına gelince Muhammet Fuzûli, Saib-i Tebrizi, Hekim Hıdecî, Habib Sahir, Meftun Eminî gibi şairlerden sonra Muhammed Hüseyin Şehriyâr kendini bunlar gibi hem eski hem de yeni Türk ve Fars edebiyatı şairleri arasında yerini bulmuştur. Şehriyâr'ın şiirleri ve özellikle Türkçe manzumelerinin çok konuşulan dünya dillerinden birçoğuna çevrilmesi işte bunun kanıtıdır.

Neden Şehriyâr bu kadar ün kazanmış ve kısa bir süre zarfında doğudan batıya, kuzeyden güneye dek kendini edebi kişiliği ve de sanatı araştırma ve tezler konusu olmuştur?

Şehriyâr'ın başarısı ve şiir dünyasında kalıcı olmasının nedenlerinin başında tabii ki onun her iki dilde şiirsel yenilikçiliği ve kendisinin söylediği gibi kaleminin hakkını vermesinde yatmaktadır.

شهریارا تو به شمشیر قلم در همه آفاق

به خدا ملک دلی نیست که تسخیر نکردی

Ey Şehriyâr! Yemin ederim ki, senin keskin kaleminle ufuklarda ele geçiremediğin bir gönül mülkü kalmamıştır.

Bütün bunlara rağmen Şehriyâr'ın şiirlerinin diğer özelliği kullandığı dil ve üslup ve daha etkin olanı ise kullandığı edebi akımlardır. Türkçe şiirlerinde gerek "Haydar Babaya Selam", "Sehendiye", "Han Nine" ve diğer hece vezniyle yazdığı Türkçe ve Farsça şiirlerinde, örneğin "Cennetin İki Kuşu", "Gönül Sızısı", "Ali Ey Humay-i Rahmet" vs. eserlerinde çeşitli şiir kalıplarının yanı sıra özel bir anlatım dilini anlamaktayız.

Şehriyâr, çağdaş edebiyatın eşsiz bir örnek şairi olarak iki dilde (Türkçe- Farsça) İran edebiyatı ile birlikte Türk edebiyatını da etkisi altına almıştır. Aslında Şehriyâr'ın, edebi yönden özellikle dikkate alınması gerekir. Zira onun edebi kişiliği ile edebiyatın yeni anlatım ve anlayış tarzı ortaya çıkmaktadır. Şehriyâr, terennüm ettiği şiirlerinde bambaşka bir yaratıcılık sergilemektedir. Öyle ki ne Divan Edebiyatı'nda ne de çağdaş edebiyatımızda örneğini bulmak mümkün değildir.

İşte bu özelliğe dayanarak Şehriyâr'ın Dünya Edebiyatındaki yeri daha da belirgin olarak sezilmektedir. Doğu edebiyatı çerçevesinde, akımsal yönleri dikkate alırsak mutlaka Şehriyâr öncü olarak göze çarpar ve geçmiş ile yeni edebiyat arasında köprü rolü oynamış bir edebi şahsiyet gibi görünür. Belki bundan dolayı, Şehriyâr'ın şiirleri sadece eleştirel ve tenkit yönünden dikkate alınmakla kalmayıp onun şiirleri ve divanları topyekün "Şehriyâr tanıtımı" olarak bir tarz, üslup, ekol olarak önümüze çıkar.¹

Şehriyâr'ın şiirlerine üslup ve kalıp olarak bakıldığında onun deneyimini ve iki dilde başarılı olduğu, aynı zamanda yeni bir tarz yarattığı belirlenmiş olacaktır.

A) Türkçe Şiirler:

1. Haydar Baba'ya Selâm.
2. Türkçe manzumeler.

¹ Golkarian, Ghadir, "Şehriyâr Şiirin Tecellisi", *Terennüm Dergisi*, S. 14, s. 23, Tahran 2008.

3. Türkçe gazeller
  4. Sehendiye mektebi ve Han Nine şiiri
  5. Hece veznindeki şiirler.
- B) Farsça Şiirler:
1. Gazeller.
  2. Şehriyâr üslubu
  3. Eyvah anam, iki cennet kuşu, Gönül hezeyanı.
  4. Kasideler.
  5. Mesneviler.
  6. Kıtalar.
  7. Dörtlükler.

Şehriyâr, adı geçen kalıp ve üsluplarda şiir yazarak kendine özgün tarzı da ortaya koymuştur. Onun Hz. Ali, Hz. Hüseyin gibi dini şahsiyetlere yazdığı mersiyeleri ise bambaşka bir yaklaşım sergiliyor. Nitekim "Ali Ey Hümay-i Rahmet!" gazelinin benzeri bugüne dek söylenmemiştir.

Bu gazelin içeriği, ahengi, konusu, kavramsal yönü vezin ve kalıbı, duygusal yönden uyarıcı ve uyandırıcı özelliklerini hiçbir mersiyelerde görmek mümkün değildir. İşte bundan dolayı Şehriyâr'ın şiirleri sadece lirik, aşıkâne, rindane özellikleriyle tanınmamalı, yeni mazmun getirileri dikkate alınmalıdır.

Şiirlerde kullanılan dil ve üslup:

Aslında Şehriyâr'ın kullandığı dil hem ağır, muğlak hem de yeri geldiğinde kolay, anlaşılır ve akıcıdır. Ama buna rağmen şiirlerindeki üslup farklıdır. Başka bir deyişle Şehriyâr'ın şiirinde üslup olarak yenilik ile tezdad aynı anda görmekteyiz. Bazı eleştirmenlere göre Şehriyâr'ın divanı zıtlıklarla dolu ve "zıtlıklar derlemesi" diye bilinir.²

Bilindiği üzere tarih boyunca birçok şair yenilik getirmesiyle birlikte "irticaî" şiirler de yazmışlardır. Nitekim Eski Türk Edebiyatı'nda birçok

---

² Golkarian, Ghadir, "Şehriyâr şiirin tecellisi", Terennüm Dergisi, S. 14, s. 21, Tahran 2008

şair tasavvuf, vahdet-i vücud, yazarken, menkıbevi, naat şiirleri yazarken methiyeler de yazmışlardı. Ancak Şehriyâr'ın bu bağlamdaki yaklaşımı çok farklıdır. O, irticaî şiirlerini muğlak kelime ve açıklama ile terimsel griftliğe maruz bırakmayıp apaçık söylemektedir.³

Onun şiirlerinde Tanzimat, Servet-i Fünûn dönemi izlerini görmekle birlikte çağdaş şiir sanatını da görmekteyiz. Belki de Şehriyâr'ın "Zül-lisaneyn: *İki dilli*" olduğu için bu avantajı elde edebilmiştir. Fakat iki dilde şiir yazması ve her dilin özelliklerine dayalı duygu paylaşımlarını dikkate aldığımızda, Şehriyâr'ın tanımlanması ve şiirlerinin analizi pek de kolay olmamaktadır.

Haydar Babaya Selam manzumesi ne denli etkinse, Farsça şiirleri de o kadar edebiyat dünyasında ve özellikle karşılaştırmalı edebiyatta etki bırakmıştır. Ayrıca Şehriyâr'ın şiirleri, dil ve üslubu ise sadece Türkçe-Farsça karşılaştırmalı edebiyatları bağlamında pek çok yönden farklılıklar göstermektedir. Ananevi konular, kültürel bakış tarzı, doğa, Tanrı, insan üçgenindeki ideolojik yaklaşımı, toplum ve insan bağları, gelenek ve görenek konuları bile sanki iki ayrı toplumun aynası gibi görünmektedir.

Edebi Akımlar:

Şehriyâr'ın Farsça şiirlerinde Irak, Şiraz, Türkistan, Hind akımlarının yanı sıra tasavvuf bakış açısını da görmekteyiz. Bununla birlikte şiirlerinde en çok hümanizm, romantizm, sembolizm ve Farsça şiirlerinde ise sürrealizm akımlarını görmekteyiz.

از همه سوی جهان جلوه او می بینم

جلوه اوست جهان کز همه سو می بینم

چشم از او جلوه از او، ما چه حریفیم ای دل

چهره اوست که با دیده او می بینم

Cihanın her tarafından onun cilvesini görüyorum

Zaten cihan onun cilvesidir ki her yerde onu görüyorum

Göz ondan, cilve de ondan, biz kimiz meğer

³Golkarian, Ghadir, "Doğu Edebiyatında Edebi Akımlar", Moheg yay., s. 62, Tebriz 2003

Onun güzel yüzüdür gördüğümüz, onu görüyorum.

Fakat unutmayalım ki Şehriyâr'ın şiirleri arasında en çok Haydar Babaya Selâm, edebi değerlendirmede bizleri tam konunun özüne taşımaktadır. Nitekim bu gibi beyitlerde:

*Haydar Baba yıldırımlar Şahanda(çakanda)
Seller, sular şakıldayıp(şakırdayıp) akanda
Kızlar ona sef bağlayıp (Sıra tutup) bakanda
Selam olsun şevketize, elize
Bizim de bir adım gelsin dilize*

Ve yahut diğer bir yerde:

*Haydar Baba senin yüzün ak olsun
Dört bir yanın bulak olsun, bağ olsun
Bizden sonra senin başın sağ olsun
Dünya kaza kader, ölüm itimdir
Dünya boyu oğulsuzdur, yetimdir.*

*Haydar Baba dünya yalan dünyadır
Süleyman'dan Nuh'tan kalan dünyadır
Oğul doğan, derde salan dünyadır
Her kimseye her ne verip alıptır
Eflatun'dan bir kuru ad kalıptır.*

Anlaşıldığı gibi Şehriyâr tam romantik havayı okuyucusuna aktarırken bir nebze de olsun sanki natüralizm havasını da yaşatmaktadır. Şiir içeriğini anlarken gönül gözüyle de Hadar Baba diyarına yolculuk yapmış oluyoruz. Bununla birlikte diğer kıtalarda adaletsizliğe, acımasızlığa ve zülme kaşı geldiğini de görüp tam bir hümanist şair kisvetine bürünüyor Şehriyâr.

Haydar Baba şeytan bizi azdırıp

*Mühabeti yüreklerden kazdırıp
Kara günün serniviştin(alın yazısı) yazdırıp
Salıp halkı birbirinin canına
Barışığı bulaştırıp kanına*

Veya:

*Haydar Baba gökler bütün dumandır
Günlerimiz birbirinden yamandır
Birbirizden ayrılmayın amandır
Yahşılığı (iyiliği) elmizden alıplar
Yahşi bizi yaman güne salıplar (Ne yazık ki kötüne güne bırakıplar)*

*Haydar Baba Mert oğullar doğ yine
Namertlerin burunların oğ yine(yere sürt)
Gediklerde kurtları tut, boğ yine
Koy(bırak) kuzular ayın şayın (rahatlık ve güvende)otlasın
Koyunların kuyrukların sallasın*

Şehriyâr bu manzumesinde ne hüznün içinde oluyorsa olsun, yine de nefret ve kin yaratmayı tercih etmemektedir. Herhangi bir şikayeti dile getirse bile sonunu ümitli ve güler yüzlülükle bitirmeye çalışır ve bu da onun hümanist olduğunu göstermektedir. Örneğin:

*Haydar Baba senin gönlün şad olsun
Dünya varken ağzın dilin tat olsun
Senden geçen tanış olsun, yad olsun
Dine (söyle)benim şair oğlum Şehriyâr
Bir ömürdür gam üsütüne gam kalar*

Şehriyâr'ın şiirlerinde bu özelliğe bakıldığında onu normal insanî niteliklerinden öte olduğunu görmekteyiz. Sanki o, iki bambaşka dünya

arasında med-cezir yapmaktadır. Bir yerde aşktan övgüyle söz ederken diğer yerde aşk acısından dolayı aşkı ve sevmeyi kınamaktadır. Gerçek dünya ile hayal dünyası arasında da aynı şekilde davranıyor. Ölüm-kalım konusu da dahildir bu konuya.⁴

Belki de bu şiir parçalarından etkilenerek onu çok duygusal bir şair gibi tanımlamak pek doğru olabilir. Bazen Goethe, Shakespeare, Marguerite de Navarre gibi sanılıyor Şehriyâr. Birçok şiir eleştirmeni onu da diğer batılı şairler gibi "Binary Opposition: *Tezathî ikilemler*" şairi olarak niteliyorlar. Fakat Şehriyâr her zaman sevgiyle yaklaşan, kötüyü iyiyle karşılaştırıp olgunlaştıran bir şairdir. Hiçbir zaman tutucu olmayıp tek gözle konulara yaklaşmamıştır. Nitekim İran- Irak savaşında askerlere bile vatan uğrunda aynı saflarda bulduklarını önemseyerek seferberlik şiirleri yazmış ve vatan sevgisiyle genç kuşağı yetiştirmiştir. Yeri geldiğinde badeyi anlatırken, uygun yerinde de kan abdestiyle secdeye durmayı öğretmiştir.⁵

KAYNAKÇA

- Golkarian, Ghadir, "Doğu Edebiyatında Edebi Akımlar", Moheg yay., Tebriz 2003.
- Golkarian, Ghadir, "Şehriyâr şiirin tecellisi", Terennüm Dergisi, S. 14, Tahran 2008.
- Golkarian, Ghadir, "Türkçe Şiirlerin staktürü", Nesim Dergisi, yıl 4, Sayı 22, Tahran 2009.
- Yıldırım, Dursun, "M. Şehriyâr, Haydar Baba'ya Selâm", TDK Yay., Ankara 2002.

کلیات اشعار ترکی شهریار به انضمام حیدر بابایه سلام، "مقدمه و تصحیح و تعلیقات از دکتر حمید محمد زاده، انتشارات نگاه، چاپ پنجم ۱۳۷۰، تهران

⁴ Yıldırım, Dursun, "M. Şehriyâr, Haydar Baba'ya Selâm", s. 4, TDK Yay., Ankara 2002.

⁵ Golkarian, Ghadir, "Türkçe Şiirlerin Straktürü", *Nesim Dergisi*, yıl 4, Sayı 22, s. 15, Tahran, 2009.